

Grb grofov Celjskih na Nassauski hiši v Nürnbergu

Avtor: Tomislav Vignjević

Številka: 78/2023

Datum: 12.01.2024

Doi koda: <https://doi.org/10.3986/uk.78.1>

Licenca: CC BY-NC-ND 4.0

Definicija heraldike oziroma grboslovja kot nauka o značilno srednjeveški simbolni formi družbenih in rodoslovnih skupin^[1] vsebuje tudi množico različnih družbenih vidikov in različnih povezav. Tako morajo biti dejanja heraldične komunikacije kontekstualizirana ne le v času oziroma v določeni dobi in družbi, v kateri se pojavljajo, temveč moramo upoštevati tudi popolnoma določen fizični prostor, celotno strukturo umetnine in kontekste, v katerih so umeščene reprezentacije teh emblemov. Enak grb nima nujno enakega pomena in sporočila v kateri koli svoji snovni manifestaciji, pa čeprav je lahko upodobljen enako. Poleg tega imajo izjemen pomen tudi prostorska lokacija grba in materialna izvedba ter še zlasti kompozicija celotne vizualne strukture.

Heraldična podoba zato ne deluje le kot abstrakcija, temveč predvsem kot snovni akt komunikacije, ki vključuje naročnika ter v svojem krogu povezuje tudi odpošiljatelje, opazovalce in komentatorje. Vse to pa je neposredno povezano s prostorom ali umetnino, znotraj katere sta grb ali heraldični sistem. Grbi namreč različne sorodstvene skupine povežejo in tako podajajo zgodovino fevdov, kneževin in kraljestev. ^[2]

Upoštevati moramo tudi, da se interpretacija celotnega širokega spektra pomenov heraldičnih emblemov ujema s končnim izidom, ki pa je več kot le preprost seštevek interpretacij vsakega posamičnega emblema. Vrednostni sistem, ki ga izražata tako celota kot tudi izbor, poudarja pomenski krog, vsebovan v tovrstnih shemah. Poleg tega pa tudi kontekst njihove rabe, lokacije in načini njihovih reprezentacij prispevajo dodaten pomen, ki je toliko bolj poudarjen v skupinskih reprezentacijah, v katerih so posamični emblemi postavljeni v prostorske, kompozicijske in pomenske relacije. ^[3]

V tem članku obravnavamo grb rodbine celjskih grofov, ki je v svojem specifičnem urbanem kontekstu zelo zanimiv primer heraldične označitve prostora. V tem primeru gre za v osnovi romansko stavbo v Nürnbergu, poimenovano Nassauska hiša, na kateri so grbi v zgornjem nadstropju iz 15. stoletja značilen primer označevanja javnega prostora v mestu in heraldične ponazoritve oblasti.

Prav ta friz grbov je zelo zanimiv in verjetno prvi primer sopostavitve grbov rimsko-nemškega kralja in cesarja skupaj oziroma v enotnem prostorskem kontekstu. Ta vrsta grbov na tako imenovani Nassauski hiši v Nürnbergu je nastala v zadnjih letih Sigismundove vladavine (1433–1437), hiša pa je bila od leta 1427 do 1478 v lasti nürnberške patricijske družine Ortlieb. Na začetku leta 1945 je bila močno poškodovana, tako da so morali vrhnje nadstropje in vrsto grbov kasneje rekonstruirati. Restavratorsko delo so končali leta 1954. ^[4]

Nassauska hiša, Nürnberg (foto: Wikimedia Commons)

Stavbo tako krasi kompleksna heraldična celota v vrhnjem nadstropju, in sicer dva grba mesta Nürnberga ter grb celjskih grofov oziroma kraljice Barbare Celjske, ki je na levem vogalnem stolpu (erkerju) poleg grba Sigismundovega in Barbarinega zeta nadvojvode Albrehta V. Avstrijskega. Na srednjem erkerju so grbi papeža Evgena IV. (prestoloval med letoma 1431 in 1447), mesta Rima ter grb svetega sedeža oziroma papeški grb. Celota vsebuje še grbe treh cerkvenih (nadškofje Mainza, Trierja in Kölna) in štirih posvetnih volilnih knezov (češki kralj, renski palatinski grof, brandenburški mejni grof in saški vojvoda). Poleg tega sta tu še grba cesarja s cesarskim dvoglavi in rimsko-nemškega kralja s kraljevim enoglavim orlom. [5] Poleg tega heraldičnega zaporedja pa je Ulrich Ortlieb celoto dopolnil s še dvema fiktivnima grboma obeh poglavitnih nürnberških svetnikov Sebalda in Lovrenca ter s svojim lastnim grbom.

Kot rečeno, je pri tej upodobitvi zaporedja grbov na Nassauski hiši v Nürnbergu pomembno tudi to, da gre za prvi primer, ko sta upodobljena cesarski dvoglavi in kraljevi enoglavi orel drug ob drugem. Enoglavi črni orel na zlatem ozadju je bil namreč vse od staufovske dinastije osebni znak ali simbol cesarja. Prav ta podoba se je nato uveljavila tudi kot grb, ne le kot simbol cesarja, temveč kot simbol Svetega rimskega cesarstva na splošno. Podoba orla je bila sicer simbol oblasti že v antični dobi, ko se je pojavljala na praporih rimskih legij, v germanski mitologiji je bil orel ptica boga Odina ter nato tudi metafora za Boga v Stari zavezi in simbol evangelista Janeza v Novi zavezi.

Srednjeveško cesarstvo je sprva tako privzelo podobo črnega enoglavega orla kot svoj vladarski znak, in sicer vse od dobe staufovskih vladarjev v 12. stoletju. Cesarski grb se namreč pojavi kot *scutum imperatoris* za časa Friderika I. Barbarosse (ok. leta 1122–1190), in to v podobi enoglavega orla. Več stoletij pozneje pa je cesar Sigismund Luksemburški to tradicijo spremenil. Tako naj bi ob svojem kronanju za cesarja leta 1433 v Rimu prevzel podobo dvoglavega orla iz Bizanca, in sicer naj bi bil ta dogodek eden prvih primerov rabe tega simbola. Enoglavi orel na zlati podlagi, večinoma dopolnjen s svetniškim sijem in krono, je od takrat simboliziral rimsko-nemškega kralja, dvoglavi ali dvojni orel pa cesarja Svetega rimskega cesarstva. [6]

Vsekakor je zgovorno dejstvo, da se ta dva grba prvič pojavljata skupaj prav v Nürnbergu, ki ga je cesar Sigismund med nemškimi mesti najbolj privilegiral, saj je v času njegove vladavine prejel kar 75 privilegijev. Ena najvidnejših Sigismundovih odredb v povezavi z Nürnbergom je bila tudi predstavitev cesarskih insignij iz gradu Karlštejn na Češkem, ki so ga v tistem času ogrožali Husiti, v to cesarsko mesto, kar je bilo izvedeno leta 1423. [7]

Nassauska hiša, Nürnberg (foto: Wikimedia Commons)

Nassauska hiša, Nürnberg (foto: Tomislav Vignjević)

Cesar Sigismund Luksemburški (1387–1437) se je spomladi leta 1431 zadrževal na državnem zboru v Nürnbergu in tam med drugim poskušal pridobiti široko podporo za svoj pohod v Rim, kjer naj bi ga končno okronali za svetega rimskega cesarja. Toda priprave so se zavlekle in Sigismund se je na pot proti Rimu odpravil šele 1. septembra 1431. [8] V tem času v njegovem spremstvu ni bilo njegove soproge Barbare Celjske, ki je takrat bivala sprva v Starem Budimu, kjer je prejela pisma z obvestili o vdorih husitov v ta del ogrskega kraljestva, nato pa je odšla v svoj grad Viglaš. Tako se je morala ukvarjati predvsem z obrambo mest in gradov pred napadi husitov, ki so ogrožali njene posesti na Ogrskem. [9] Sigismund, ki se je odpravil v Italijo, je še maja 1432 v Parmi zaman čakal na kraljico, da bi skupaj nadaljevala pot v Rim. [10]

Med bivanjem v Nürnbergu pa je bil cesar Sigismund zaradi finančne stiske 29. aprila 1431 prisiljen v zameno za večjo vsoto denarja zastaviti svojo krono meščanu Ulrichu Ortliebu. [11] Po tedanjih zapisih naj bi šlo za 1500 guldnov. V pogodbi se je tudi zavezal, da bo dolg povrnil do 1. septembra tega leta, v nasprotnem primeru pa gre lahko krona v prodajo ali novo zastavitev. [12] Patricij Ulrich Ortlieb je bil od leta 1427 lastnik t. i. Nassauske hiše, ki jo je med letoma 1431 in 1437 tudi temeljito prezidal, dodal zgornje nadstropje s tremi vogalnimi stolpi in jo okrasil z obsežno vrsto grbov. To je edina ohranjena stolpasta hiša v Nürnbergu iz srednjega veka, ime pa je dobila po nemškem kralju iz 13. stoletja Adolfu Nassauskemu (vladal je med letoma 1292 in 1298), a je to poimenovanje poznejše in ni zgodovinsko utemeljeno v dejanskem lastništvu te slikovite stavbe. [13]

Trgovec in patricij Ulrich Ortlieb je bil med drugim nürnberški mestni svetnik in dejaven v mestni politiki med letoma 1422 in 1430. Na tej srednjeveški obrambni stolpasti hiši iz rdečega peščenca, ki je bila zgrajena še v obdobju romanike v 12. in 13. stoletju in je na trgu nasproti cerkve sv. Lovrenca, je dal ta naročnik izvesti heraldični friz, obsežno vrsto izklesanih grbov, ki so bili umeščeni na to stavbo v tridesetih letih 15. stoletja, najverjetneje leta 1433.

Ta program grbov nazorno izpričuje povezanost naročnika patricija Ulricha Ortlieba s cesarstvom in krajevnimi zavetniki ter sočasno dokumentira njegovo osebno povezanost s cesarjem Sigismundom. Dejstvo, da ta celota na Nassauski hiši vsebuje grbe cesarja in sedmih volilnih knezov, povezuje to heraldično zaporedje s številnimi upodobitvami teh štirih plemiških rodbin in treh cerkvenih knezov v mestnih hišah ali cerkvah v mestih v poznem srednjem veku na področju cesarstva. [14] Z njimi sta bila ponazorjena tudi struktura države in način izbora cesarja, kar je lahko približalo in vsaj malo razložilo zapleteno funkcioniranje in sestavo tedanjih političnih dejavnikov. Podobno je na nürnberški Marijini cerkvi (zgrajena med letoma 1352 in 1362) z grbi volilnih knezov ter papeža in cesarja na pročelju in z uro s figurami cesarja in volilnih knezov iz leta 1509 ponazorjena politična povezanost vseh teh ključnih dejavnikov cesarstva. [15]

Kot celota pa to nürnberško heraldično zaporedje grbov na Nassauski hiši na svojevrsten način zrcali ali interpretira ureditev sveta sredi prve polovice 15. stoletja, saj so tukaj zastopani tako cesarstvo in volilni knezi kot papeštvo in Rim, torej plemstvo in duhovščina, ter tudi meščanska skupnost cesarskega Nürnberga z grbom in svetnikoma.

OPOMBE IN VIRI

¹ Ahasver von BRANDT, *Werkzeug des Historikers*, Stuttgart 1958, str. 23.

² Werner PARAVICINI: Gruppe und Person. Repräsentation durch Wappen im späteren Mittelalter, *Die Repräsentation von Gruppen. Texte-Bilder-Objekte* (ur. Otto Gerhard Oexle, Andrea von Hülsen-Esch), Göttingen 1998 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte, 141), str. 341.

³ Miguel METELO de SEIXAS, Torsten HILTMANN, Heraldic Decor as a Research Problem. The "Sala dos Brasoes" of the Sintra Palace and Heraldry in Medieval and Early Modern State Rooms, *Heraldry in Medieval and Early Modern State Rooms* (ur. Torsten Hiltmann, Miguel Metelo de Seixas), Ostfildern 2020 (Heraldic Studies, 3), str. 16–17.

⁴ Gl. Wilhelm SCHWEMMER, Der gegenwärtige Stand der Wiederherstellung kunstgeschichtlich wertvoller Bauten der Nürnberger Altstadt, *Deutsche Kunst und Denkmalpflege*, 47, 1953, str. 105–119. Gl. tudi <https://hdbg.eu/wiederaufbau/gebaeude/detail/nassauer-haus/512> (24. 12. 2023).

⁵ Franz-Heinz HYE, Der Doppeladler als Symbol für Kaiser und Reich, *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 81, 1973, str. 73; Paul HOFFMANN, *Die bildlichen Darstellungen des Kurfürstenkollegiums von den Anfängen bis zum Ende des Hl. Römischen Reiches (13.–18. Jahrhundert)*, Bonn 1982 (Bonner historische Forschungen 47), str. 113–114.

⁶ HYE 1973 (op. 5), str. 64; Sven LÜKEN, "Das Hailig Romisch Reich mit Sampt seinen Gelidern" – Reichssymbolik und Reichsemlematik, *Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation, 962 bis 1806. Altes Reich und neue Staaten 1495 bis 1806, II. Essays* (ur. Hans Ottomeyer, Jutta Götzmann, Ansgar Reiss): Deutsches historisches Museum, Dresden 2006, str. 173–174.

⁷ Frank Matthias KAMMEL, Kaiser Sigismund und die Reichsstadt Nürnberg. Künstlerische Zeugnisse der Beziehung und des Nachruhs, *Sigismundus Rex et imperator. Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg 1387–1437* (ur. Imre Takács), Szépművészeti Múzeum,

Budapest & Musée national d'histoire et d'art, Luxemburg, Mainz 2006, str. 480.

8 Jörg K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit, 1368–1437*, München 1996, str. 374.

9 Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Barbara Celjska. Črna kraljica (1392–1451). Življenjska zgodba o grške, rimsko-nemške in češke kraljice Celje* 2019, str. 166–167.

10 DVOŘÁKOVÁ 2019 (op. 9), str. 174.

11 Michael DIEFENBACHER idr., *Kaiserstadt Nürnberg. Glänzende Pracht und herrschende Macht*, Nürnberg 2016, str. 82–83.

12 HOENSCH 1996 (op. 8), str. 366.

13 Gl. Ernst MUMMENHOFF, Die Besitzungen der Grafen von Nassau in und bei Nürnberg und das sogen. Nassauerhaus. Eine Geschichtliche Untersuchung, *Festgabe des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg zur Feier des fünfzigjährigen Bestehens des Germanischen Nationalmuseums in Nürnberg*, Nürnberg 1902, str. 1–87.

14 HOFFMANN 1982 (op. 5).

15 Hartmut BOOCKMANN, *Die Stadt im späten Mittelalter*, München 1994, str. 173.